

Vliegen zonder vliegplan
Onze economie; onze business modellen
Cartesiuslezing
John Huige¹
3 februari 2014

‘Je moet niet alleen, om de plek te bereiken,
thuis opstappen, maar ook uit manieren van kijken’.
Herman de Coninck (1944 – 1997)

1. Als je aan een onbekende of een gedeeltelijk onbekende tocht begint dan is niet alles van tevoren bekend. Dat is de betekenis van de hier gebruikte metafoor vliegen zonder vliegplan. Door sommige aanwezigen werd de aankondiging vliegplan als vliegangst gelezen. Ook dat kan goed, want we weten wel dat veranderingen nodig zijn, maar deze daadwerkelijk uitvoeren kan ons angst aanjagen. We weten dat het productiesysteem moet veranderen, maar waar we precies zullen uitkomen is nog niet duidelijk. We weten wel wat we moeten vermijden. Daarover hieronder meer. In ieder geval gaat het niet maar over zo maar wat nieuws. Ge term nieuw stond eerst als onderkop. Het gaat er om dat de economie weer van ‘ons’ wordt.

2. Bij een vliegplan gaat 't om veel belangrijke zaken, maar van te voren alles willen weten leidt niet tot innovaties of creativiteit. Bij een compleet andere economie weet je niet tevoren waar je uitkomt, welke passagiers er zijn welke tussenlandingen. Er liggen ook geen ‘manuals’ klaar. We moeten zelf onze bagage afhandelen. We moeten tijdens de reis het nodige uitvinden en met een onbevangen blik als die van de ‘kleine prins’ (uit het verhaal van De Saint-Exupéry) op weg gaan.
3. Natuurlijk zijn we bij deze reis geen onbeschreven blad. We hebben op grond van onze ervaring een groot aantal vragen. Ik noem er enkele: Hoe kom je van een op privé-ontwikkeling gericht systeem naar een maatschappelijke manier van denken, naar meer samenwerking? Waarom zou je alleen geldwaarden produceren als je ook tegelijk meerdere waarden kunt creëren. Hoe kunnen we ons in alle rust overgeven aan een idee fixe: de onzichtbare hand. De kern van dit idee is: als elke ondernemer zo goed als mogelijk voor zich zelf zorgt, dan is dat ook het beste voor de hele maatschappij; de markt brengt daarin automatisch evenwicht. Hoe kom je van verontwaardiging over vele verkeerde prikkels naar verandering? De Occupy beweging die begon in 2011 bleef steken in -soms lang volgehouden- verontwaardiging. Het waren erg veel mensen en het leidde tot heel veel debat en bewustwording. Inmiddels is ook wel duidelijk dat de gevolgen nog niet geleid hebben tot bijvoorbeeld een heel andere gedragscode op Wall Street. In de Verenigde Staten is in de laatste dertig jaar het inkomen van CEO's gestegen met 725 % en 80% van alle reële inkomensgroei is gegaan naar de rijkste 1% van de bevolking.²

Is het Cartesiusgebied (een oud industriegebied met steeds meer culturele industrie) waarin we ons bevinden een mogelijke ruimte voor een economische proeftuin? Dat zijn de zaken waarover we het gaan hebben.

4. Bij dat alles is je *mind set* belangrijk; hoe sta ik er in: feitelijk, emotioneel. Ik word bijvoorbeeld geen eigen baas, ZZP-er, om vervolgens een slaaf te worden van mijn eigen omzetdoelen of schuldaflossing. Als ik geen ZZP-er ben maar in loondienst; durf ik dan risico's te nemen? We kunnen altijd zelf keuzes maken, maar dat vergt dat je in beweging komt. Hebben we daarvoor voldoende passie en ambitie? Zien we voor het invullen van deze ambitie ook kansen; zien we een *window of opportunity*? Als we in beweging komen hebben we het dan ook een beetje op een rij qua opvatting, qua inzet, qua visie. We hebben geleerd met onze gadgets dat ‘resetten’ tot de mogelijkheden hoort; kan dat ook met mensen?

¹ Op een paar onderdelen heb ik de uitgeschreven tekst iets aangepast aan de opmerkingen die bij het uitspreken van mijn verhaal en in de discussie erover gemaakt zijn.

² <http://www.270strategies.com/blog/why-seatacs-new-minimum-wage-law-matters-for-every-community> (genoteerd op 050214)

creativiteit en stedelijke dynamiek. (4) Uitwerking naar concrete mogelijkheden. Besloten zal worden met de vraag hoe en waar je je stem kan laten horen.

5. De verdere grote lijnen van mijn verhaal zal gaan over een drietal typering van de maatschappelijke situatie op dit moment : (1) Het kapitalisme als systeem, (2) het bestuurlijke systeem en (3) de sociale of de beschavingscontext. Vervolgens zal ik in de lijn met de gekozen metafoor vier nieuwe vliegroutes aangeven. (1) Hoe we nieuwe markten kunnen creëren. (2) Hoe je met andere businessmodellen kan werken. (3) Wat dat kan betekenen voor de creatieve focus met een toespitsing in de richting van

6. Het kapitalisme als systeem loopt op de laatste benen. Daarmee wil ik niet zeggen dat het snel verdwenen zal zijn; dat gaat nog vele jaren duren. Immers grote systeemveranderingen vergen veel tijd, maar we zien wel crisisverschijnselen die uiteindelijk tot veranderingen moeten leiden. Zo is het vasthouden aan fossiele brandstoffen en daarvan nu ook de steeds moeilijker winbare bodemreserves zoals schaliegas een signaal dat dit moet leiden tot de uiteindelijke daling van het aanbod. Of Peakoil nu al bezig is of binnenkort begint, het is onmiskenbaar dat de eindigheid in zicht komt. In de Verenigde Staten leidt het schaliegas naast opluchting over de verminderde afhankelijkheid van import van olie en gas, tot grootschalige bodemaantasting en ernstige lokale watertekorten. Het zegt ook iets over de perversiteit van de mondiale markten dat door het schaliegas goedkope steenkool geëxporteerd kunnen worden naar Europa waardoor dat in Europa herwinbare vormen van energiewinning verdringt. Rekening houden met de stijging van de CO₂-concentratie is een zaak voor regeringen. Die zien daar vanaf en bedrijven zullen ook niet voor de troepen gaan uitlopen, ondanks hun lippendienst aan termen als groene economie. Ondanks de toenemende klimaatchaos gaan we door met fossiel. Oud Shell-directeur Voser gaat uit van 60% fossiel in 2050.

China is zichzelf met de zeer snelle economische groei op grote schaal aan het vergifigen. De lucht in grote steden is ronduit kankerverwekkend, de rivieren kunnen niet meer gebruikt worden voor drinkwater en landbouwgrond en natuur worden grondig gedegradeerd. De kater moet nog komen. Zeker er worden ook erg veel windmolens en zonnecentrales gebouwd, maar ook nog steeds 2 nieuwe kolencentrales per week. De productie van auto's per jaar die in 1990 500.000 bedroeg is nu gestegen tot 20 miljoen. De autodichtheid is (nog) niet hoger dan 77 per 1000 tegen in Duitsland 500 per 1000 en in Nederland 462 (in 2011).

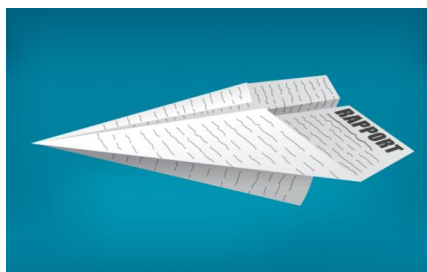

Nieuwe kankermedicijnen kosten steeds vaker meer dan 100.000 € per behandeling; als ze niet genoeg opbrengen worden ze op de plank gelegd. Kijk maar eens op de site van de St Cinderella³. We hoeven het verder niet te hebben over banken en hun rol in dit geheel. Ook de dominantie van de grote transnationale ondernemingen is niet of nauwelijks onderwerp van debat. Dus met de woorden van economiehoogleraar Ewald Engelen Welkom in 'Corporatië!' (NRC/H 4 januari 2014).

7. Het bestuursstelsel lijkt al gestruikeld te zijn. We leven in een rechtsstaat met verworvenheden zoals: een *level playing field* voor ondernemers, juridische bescherming en eigendomsrechten, en politieke instituties die inspelen op maatschappelijke veranderingen. Vaak wordt hier het woord inclusief bij gebruikt om aan te geven dat het welvaart voor iedereen zou brengen. Lange tijd heeft de welvaartstoename ook het grootste deel van de bevolking bereikt. De werkelijkheid is dat we veel meer onder het tegendeel terecht zijn gekomen. De huidige economie is extractief. De politieke en economische instituties concentreren de macht bij een kleine politieke en economische elite, waarbij de rechtsbescherming erg eenzijdig is

³ <http://www.cinderella-tx.org/nl/>

geworden. Een belangrijk voorbeeld is te vinden in de praktijk rond de onderhandelingen voor een Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) tussen de EU en de USA. Los van

alle bezwaren tegen deze strikt geheime onderhandelingen is het vooral de verplichte arbitrage in geschillen tussen lidstaten en ondernemingen door (geheime) rechtbanken van particuliere juristen die veel stof doen opwaaien. Dat holt de macht van de rechtsstaat uit. Een tweede voorbeeld van de moeizame bestaande politieke verhoudingen is de toenemende macht van populistische partijen van de Tea

Party via de Le Pen's tot aan de Wilders van deze wereld. Zo blokkeerden Tea Party – aanhangers in de USA langdurig het politieke overleg. Ook de machteloze en ondemocratische structuur van de EU behoeft beslist verandering. Door de populariteit van het neoliberalisme is ook de politieke macht uitgehold. Privatisering en het op afstand zetten van directe overheidsinmenging in maatschappelijke organisaties hebben de invloed van overheden op het maatschappelijke proces sterk beperkt. Zo sterk dat het er soms op lijkt dat de overheid geen maatschappelijk doel meer heeft. Het enige dat telt voor politieke partijen is – analoog aan de winstmaximalisatie voor ondernemingen – stemmenmaximalisatie. Zelfreferentieel staat voor een systeem dat alleen zichzelf als referentie heeft; invloed van buitenaf wordt dus (bijna) niet meer mogelijk. Die karakterisering geldt in toenemende mate voor het politieke systeem.

8. De beschaving lijkt op sommige momenten al plat gevallen. Velen accepteren schelden in de Tweede Kamer. We accepteren onbeschoftheid in de media en openlijk racisme van lieden als Gordon wordt 'normaal' gevonden. Daarnaast tolereren we discriminatie van Oost Europese en andere buitenlandse werknemers en accepteren we nog steeds hoge bonussen en krankzinnig hoge salarissen. Een goede samenvatting van veel ontwikkelingen werd gegeven in het boek van Michael Sandel: *What money can't buy*: De markteconomie is een marktsamenleving geworden. Ik vertaal dit als de 'greed', de graaizucht, die van de markt naar de samenleving is overgesprongen als het vogelgriepvirus van dier op mens!

9. Nieuwe aanvliegroutes zouden de hoogste urgentie moeten hebben, maar dit plaatje geeft aardig aan waar het op neer komt: als het geld maar droog blijft! Hoe kunnen we toch zo eenzijdig bezig zijn? Is het nu werkelijk zo van belang om in consumptie gelijke tred te houden met de burens? Gaat het ons om 'keeping up with the Jones'? Het Platform

Duurzame & Solidaire Economie - waar ik deel van uitmaak - heeft een programma geformuleerd voor een grote transitie (zie site: www.platformdse.org). Het is een programma om in 12 stappen onderzoek te doen en debat aan te gaan over directe en noodzakelijke stappen in de richting van een ander economisch en sociaal systeem. Gelukkig groeit het aantal organisaties die op systemische wijze met verandering van de economie bezig zijn.

10. Om de onzichtbare hand zichtbaar te maken moeten markten transparant worden. Markten zijn centraal komen te staan in ons denken. Zo'n 30 jaar influisteringen van de zegeningen neoliberale ideologie laten nog steeds hun invloed gelden. Ook al ontbreekt tegenwoordig de boeman van het mislukte communistische alternatief, er kan nog wel naar verwezen worden. Ziet u de vroegere Engelse premier Margaret Thatcher nog voor u met de uitspraak: 'there is no alternative'! We noemen dat het T.I.N.A. – syndroom. Van John Ruggie is de uitspraak: Embedded liberalism. Nu na de revolutie van de neo-conservatieve marktadepaten kunnen we beter spreken van: embedded neoliberalism. Overigens is de hand is al wel wat meer zichtbaar geworden door de corporate planning van oligopolies. We moeten ons ervan bewust zijn dat markten geen onderdeel van ons DNA zijn; ze zijn veranderbaar, maakbaar. Met Amartya Sen zeg ik overigens: we moeten markten niet afschaffen: 'To be generically against markets would

be almost as odd as being generically against conversations between people'. (In het algemeen tegen markten zijn is net zo raar als in het algemeen tegen gesprekken tussen mensen zijn.)

11. Om de rol van markten in een solidaire en duurzame economie opnieuw te tekenen zijn een aantal mogelijkheden erg geschikt:

a. Mechanism design is een theorie van Maskin, Hurwitz en Myerson. Ze wonnen er de nobelprijs economie 2007 mee. Het is een vorm van *reverse engineering*. Je begint met de gewenste uitkomst en bekijkt dan welke procedures en welke instituties nodig zijn om deze uitkomst te realiseren. Deze methode is geschikt voor zaken als het veilen van zenderfrequenties, maar ook toepasbaar op de organisatie van een regionale markt of op organisatie van aanbestedingen. We laten dus niet de markt vrij om via de onzichtbare hand tot een maatschappelijk resultaat te komen. Nee, we stellen van tevoren dat we een duurzame en solidaire uitkomst willen en bepalen daarvoor de randvoorwaarden.

b. Een andere manier om markten te structureren is om te kijken wat voor een bepaalde industrie of economische activiteit de juiste schaalgrootte is. Het kan zijn dat dat voor het meeste voedsel een regionale schaal is. Dat geldt ook voor energie.

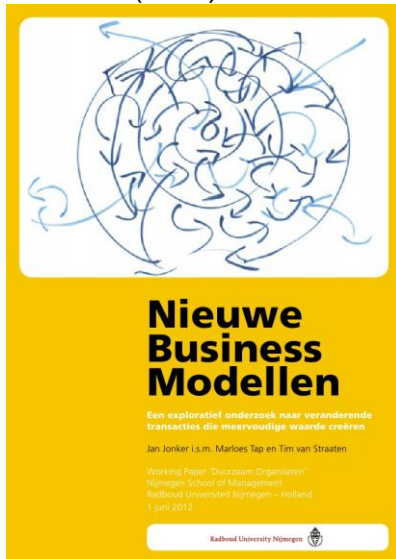
Maar machines om voedsel te oogsten of om energie te produceren kennen weer een grotere schaal. Afhankelijk van de optimale schaalgrootte kunnen aan bedrijven voorwaarden worden gesteld aan hun productieomvang. De Engelse New Economics Foundation (NEF) heeft hiervan een schema gemaakt voor de belangrijkste bedrijfstakken⁴.

- c. Door meer ecologische uitgangspunten te gebruiken krijgen we een beter zicht op de kwetsbaarheid en de kracht van de economie. Meer diversiteit vermindert de kwetsbaarheid en brengt veerkracht. Met meer samenwerking in plaats van predatie maken we markten sterker. Bernard Lietaer geeft in zijn boek *Geld en Duurzaamheid* hiervan mooie voorbeelden.
- d. We zijn in Europa bezig met een *'race to the bottom'*. In pogingen om zoveel mogelijk bedrijven binnen te halen wordt de vennootschapsbelasting steeds maar lager. Wat we nodig hebben voor 'onze' economie zijn heel andere fiscale prikkels en belastingen. Om twee belangrijke te noemen: Door belasting te heffen op onttrokken waarde (grondstoffen, energiegebruik en andere milieubelasting) en daartegenover de belasting op arbeid – nuttig voor een reparatie- en diensteneconomie - te verlagen ontstaan een heel andere economische en maatschappelijke dynamiek.
- e. We kunnen voorwaarden stellen aan ondernemerschap door ondernemingen een charter te verstrekken. Vroeger kregen grote ondernemingen een speciaal charter voor belangrijk geachte maatschappelijke taken. De Verenigde Oost Indische Compagnie is zo een voorbeeld. Bij ondernemingen van enige omvang zouden we dit kunnen herstellen. Als ondernemingen *'to big to fail'* zijn, dan is het stellen van voorwaarden een logische stap.
- f. Er wordt al veel gesproken over de circulaire economie als noodzakelijke vorm van economisch handelen. Dat kan op kleine schaal door bijvoorbeeld energiekringlopen aan elkaar te koppelen (afvalwarmte van bedrijven die geschikt is voor woningverwarming). Er zijn ook kringlopen te maken door stromen te sluiten van grondstoffen, van afvalstoffen, voeding en transport.
- g. De afgelopen decennia hebben we heel veel bedrijven en instellingen geprivatiseerd – b.v. de elektriciteitsmaatschappijen – en andere instellingen op (grote) afstand van de overheid gezet, zoals de woningbouwcoöperaties. Het herstel van deze commons (zo genoemd in het debat naar de oude gemeenschappelijke gronden in Engeland) rond energie, water, communicatie en mogelijk andere zou een sterkere economie opleveren waarin mensen zich ook beter kunnen herkennen in de doelen. Zo een beleid kan zowel landelijk als regionaal plaatsvinden.

⁴ http://s.bsd.net/nefoundation/default/page/file/d28ebb6d4df943cdc9_oum6b1kwv.pdf

- h. In jaren 70 – 80 was de grote invloed van de multinationale onderneming (MNO) een belangrijk discours; nu is het nauwelijks nog gespreksonderwerp terwijl de macht alleen maar verder bij de grote oligopolies geconcentreerd is. Een debat over de plaats van deze economische ‘reuzen’ is hoogst urgent.

12. Een andere mogelijkheid om tot een duurzame en solidaire economie te komen is vanuit de onderneming zelf te beginnen door de businessmodellen opnieuw te doordenken. De Nijmeegse hoogleraar Jan Jonker heeft hierover veel gepubliceerd. In het boekje *Nieuwe Business Modellen* (2012) inventariseert hij zeven kenmerken van die nieuwe modellen:

- a. Coöperatief samenwerken als centraal beginsel. Van ik naar wij. Onderdeel daarvan vormt dat communities zich ontwikkelen zich rond design, social media en web-based communities
- b. Meervoudige waarden kun je bewust scheppen (zorg, natuur, aandacht, geld); Naast meerwaarde in geld ook zorg produceren, naast aardappelen ook natuur een kans geven etc.
- c. Geld is niet 't enige ruilmiddel; ook tijd energie, zorg kan geruild worden. Lets in andere varianten; ruilwinkels; en woningruil.
- d. Er ontstaat een economie op basis van (echte) behoeften; voor uitgestelde behoeften kunnen tegoeden opgebouwd worden.
- e. Bezit staat niet meer centraal; het gaat om gebruik (b.v. vloerbedekking; licht (Philips); spijkerbroeken leasen).
- f. Commitments worden voor langere termijn aangegaan; stabiele relaties uit- en opbouwen betekent dat dat ook uitgesproken wordt.
- g. Ontwikkel complementair geld zoals de Gelre, de Caire, Qoin (geldvoorelkaar), de Dam (Rotterdam), de Makkie (A'dam Indische Buurt)

13. De creatieve industrie waar het Cartesiusmuseum nauw mee verbonden is, zou in het licht van duurzame markten en duurzame businessmodellen op een aantal punten een nieuwe focus behoeven. Ik noem er vijf (misschien niet uitputtend, maar wel belangrijk).

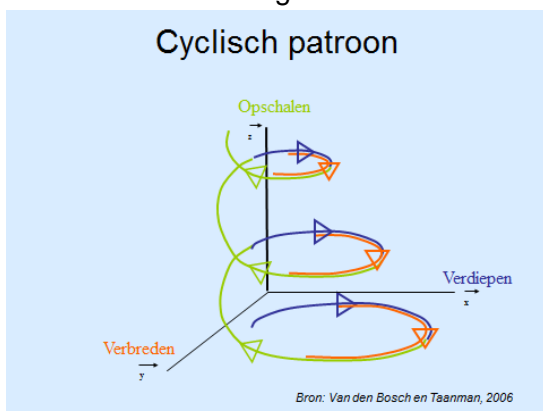
- a. Distributieve creativiteit: meer aandacht voor de verspreiding en 't delen van creativiteit; open source modellen; nagaan hoe gewerkt kan worden zonder copyrights.
- b. Lerende creativiteit; stilstaan bij waar we van leren en wat kunnen we overbrengen; welke ruimte is er voor leerlingen, voor leraren?
- c. Innovatieve cross overs, werken met andere disciplines (juist die mix en de crossover is belangrijk in transitie; zowel in theorie als in de praktijk).
- d. Herstel van de ambachtelijke creativiteit; aandacht voor craft & design. Creatieve ambachten scheppen nieuwe perspectieven voor de grootschalige maakindustrie, waarden het creatieve handwerk en maken nieuwe creatieve praktijken mogelijk. Met overgangen ook naar cultureel erfgoed en naar de noodzaak voor reparatie-economie. Zie: www.crafts.nu.
- e. Tot slot de duurzame creativiteit: het ontwikkelen en uitdragen van creatieve modellen voor de ontwikkeling van bezit naar gebruik, als tegenwicht tegen de wegwerpcultuur.

14. Het stedelijke milieu is mondiaal gezien een van de grootste opgave op de weg naar een duurzame samenleving. In en om de steden wordt energie verbruikt, wordt geconsumeerd, wordt getransporteerd, wordt gerecreëerd. Inmiddels woont meer dan 50% in grote steden en dit percentage neemt nog steeds toe. De grootste winsten voor duurzaamheid vallen hier te behalen. Steden zijn ecologische en sociale crisishaarden maar bieden ook de grootste kansen op verandering. Inzoomen op de kansen voor ecologische en sociale duurzaamheid in de stad is daarom erg belangrijk. Stedelijke dynamiek en maatschappelijke betrokkenheid is de titel van een hoofdstuk in het boekje van de directeur van het Planbureau voor de Leefomgeving

Maarten Hajer⁵. Ik ontleen hieraan een aantal uitgangspunten die voor een 'schone' stedelijke economie van belang zijn:

- a. De bestaande stad is leidend voor de nieuwe. Te veel en te vaak is nieuw gebouwd wat niet nodig was; is kaalslag gepleegd. Het is ook pleidooi tegen de werpwerpcultuur!
- b. Het belang van betrokkenheid; doe alles in overleg met stakeholders.
- c. In de stad ligt sociaal kapitaal opgeslagen; waardeer wat mensen doen en weten.
- d. De kunst is hoe te mobiliseren. Daarbij hoort laten zien dat kwaliteitsverbetering mogelijk is. Ook is het van belang plannen snel (desnoods tijdelijk) te realiseren.
- e. Meet en analyseer en communiceer.
- f. De toekomst is aan de regionale stad; de post-fossiele stad.
- g. Stop de sociale en ruimtelijke segmentering⁶.
- h. Deze twee laatste uitgangspunten samen pleiten voor zachte overgangen tussen stad en platteland (zonder verrommeling).

15. Inhoud geven aan deze uitgangspunten betekent veel oefenen en experimenteren. Het is vliegen met vallen en opstaan. Zo moeten we op zoek naar andere verdienmodellen zoals betalen naar vermogen of naar waardering. We kunnen meer ruilen, meer leasen en meer

geven! Ook zou er geëxperimenteerd moeten worden met andere hybride samenwerkingsvormen tussen privé en overheid; tussen maatschappelijke projecten zonder winstoogmerk en bedrijven. We kunnen veel vaker zoeken naar innovatie in de natuur; naar een ander gebruik van ecosysteemdiensten (water, lucht, hout, grondgebruik). En wat al behoorlijk in beweging is anders aankijken tegen voedsel; voedselgebruik en de voedselketen.

16. Bovenstaand plaatje sluit goed aan bij onze gekozen metaforen rond het vliegen. Het is als het ware opstijgen. Het is ook een beeld van systeemverandering, van transitie: hoe je kunt komen tot verbreden, verdiepen én opschalen. Daar hoort voor het Cartesiusgebied ook bij het experimenteren met eerder genoemde 'commons'. Zelf een energiecoöperatie oprichten? Het Cartesius als nieuwe gemeente? Ook de nieuwe hybride samenwerkingsvormen tussen burgerinitiatieven, overheden, bedrijven kunnen uitgetoetst worden. Zou het bijvoorbeeld mogelijk zijn om plaatsen te scheppen voor werkloze jongeren als zij vanwege een uitkering maatschappelijke activiteiten moeten verrichten? Kunnen we leer- werkplaatsen organiseren? Kunnen we samen eigen verzekeringsvormen tegen arbeidsongeschiktheid organiseren in een eigen broodfonds? Zie <http://www.broodfonds.nl/> .

17. Bij dit soort experimenten in organisatie, in nieuwe verdienmodellen in nieuwe samenwerking horen ook nieuwe financieringsvormen; hoe zetten we dat allemaal op?

- a. Donaties
- b. Peer-to-peer-lending
- c. Kredietunies (in UK bijna miljard in 2013)
- d. Crowdfunding en variaties daarop: Crowdfunding met beloning (boek / cd), met aandelen, met winstdeling, Crowd butching (zie www.koopeenkoe.nl); Crowd pleiten (www.Urgenda.nl)
- e. Community shares, aandelen in publieke voorzieningen op lokale schaal.
- f. We kunnen denken aan vormen van micro-financiering
- g. Tenslotte bestaat in Engeland al de mogelijkheid tot het verhandelen van tegoeden; van toekomstige opbrengsten. (Invoice trading & receivables)⁷.

⁵ Maarten Hajer, De energieke samenleving; op zoek naar een sturingsfilosofie voor een schone economie; Den Haag 2011.

⁶ Ralf Fücks, Intelligent Wachsen, München 2013

18. Een van de belangrijkste samenwerkingsvormen, die ook al van ouds bij bewegingen van onderop horen is de coöperatie. Deze kent een aantal duidelijke voordelen:
- We werkt niet alleen of geïsoleerd. Er zijn collega's en er is een goed koffiezetapparaat.
 - Je kunt klussen overdragen aan anderen in de coöperatie.
 - Je kunt met de coöperatie grotere klussen aannemen en makkelijker voldoen aan sommige aanbestedingseisen.
 - Je kunt werken aan een goede spreiding van deskundigheid in de coöperatie.
 - De inrichting van de coöperatie kan voor een heel groot deel naar eigen wensen worden vormgegeven.
 - Een belangrijke voorwaarde is dat je je voor langere tijd wilt verbinden. Het is geen vrijblijvende actie.

19. Stel nu dat we een CAMU-COÖP oprichten; een coöperatie van een aantal bedrijven en zzp-ers in en om het Cartesiusgebied. Dat zou denk ik de volgende doelen en mogelijkheden bieden:
- Als onderliggende visie kan uitgegaan worden van: het bevorderen van circulair, creatief en ecologisch denken.
 - Er valt deskundigheid te poolen.
 - Gezamenlijk kunnen (grotere) opdrachten worden aangenomen.
- Gezamenlijke inkoop van noodzakelijke spullen kan voordelen opleveren (b.v. stroom, verzekering etc.)
 - Met onderling advies en hulpbetoon valt ook een grotere gezamenlijke veerkracht te ontwikkelen.
 - Het kan functioneren als een platform voor crowdfunding en andere nieuwe financieringsvormen.
 - Gezamenlijk grondbeheer (voor experimenten met landbouw in het gebied) en huisvesting voor de diverse deelnemers, maar ook in de mogelijke exploitatie van de Werkspoorkathedraal een rol spelen.
20. Tot slot: er valt ook buiten bovengenoemde mogelijkheden veel te doen. Laat je aanwezigheid merken; laat je (verontwaardigde) stem horen en zet die verontwaardiging om in je persoonlijke agenda voor 2014 als het gaat om duurzaamheid, om in de wereld staan.
- Laat je stem horen bij wijk- / gemeente- / provincie- en politieke bijeenkomsten. Vraag aandacht voor de noodzakelijk geachte maatregelen. Deel je opvatting uit op een A-4. Daarvoor is gelegenheid genoeg bij de komende bijeenkomsten rond de gemeenteraadsverkiezing en de verkiezing voor het Europees Parlement.
 - Veel mensen hebben tegenwoordig een eigen website. Wat doe je met je website, blog, twitter aan maatschappelijke verontwaardiging; aan deelname aan het debat?
 - Ben je al bij een duurzame bank ASN of Triodos ?(is zo makkelijk te realiseren via overstapservice); heb je al duurzame energie?
 - Heb je je voetafdruk al eens berekend? Zie www.voetafdruk.nl. Het is vaak schrikken!
 - Reken er op dat al die stappen door de zogenaamde kritische media onderuit gehaald worden! Alles wat afwijkt van de normaliteit is vogelvrij.
21. Als we zelf niets doen..., doet de overheid ook niets; doen bedrijven wat ze altijd al deden en dan zijn de dijken op de duur niet hoog genoeg. Zullen we dan maar

Hartelijk dank voor uw komst en aandachtig luisteren.

⁷ Bron: www.nesta.org.uk